

De politieke surveillance van ras en etniciteit

Cahiers Politiestudies
Jaargang 2015-2, nr. 35
p. 13-33
© Maklu-Uitgevers
ISBN 978-90-466-0722-0

Sinan Çankaya¹

De politieorganisatie vervult een symbolische rol als grensbewaker in de neoliberale en geracialiseerde productie van meer geprivilegieerde en 'witte' ruimten in de stad. Categorieën van 'risicovolle burgers', voornamelijk gemarginaliseerde mannelijke migranten, worden hierdoor legitieme doelen voor uitsluiting. Daarbij heeft een subcultuur van politieagenten het beeld dat ze etnische minderheden binnen de politieorganisatie, maar ook in de samenleving, met een vermeend inadequate culturele socialisatie, tot de nationale gemeenschap en professe behoren te disciplineren. Dit proces, de politieke surveillance van 'ras' en 'eticiteit' genoemd, komt voor op drie niveaus: (a) de alledaagse geracialiseerde ruimtelijke selecties, wat overeenkomt met 'racial profiling', (b) de disciplinerende interventies van agenten richting etnische 'Anderen' tijdens dagelijks politiewerk en (c) de bewaking van raciale en etnische microgrenzen binnen de politieorganisatie. De politieorganisatie speelt een structurele rol in de racialisering van risicovolle burgers en collega's die niet bij het gedroomde Nederland en bij de gedroomde politieorganisatie mogen horen.

1. Inleiding

Kent u het verhaal van de politie die 'stop' schreeuwde, terwijl de 'Marokkanen' al stilstonden? In 2008 rijd ik met twee politieagenten op de noodhulp in Amsterdam-Oost. Het is al donker, ongeveer 21.00 uur en we hebben al heel lang geen melding gekregen. 'Wat doen we nu?' vraag ik de agent, een beetje ongeduldig. 'We gaan een beetje toezicht houden', zegt de agent. Dit toezicht houden impliceert het afstruinen van het ene na het andere pleintje. Op een gegeven moment komen we bij een pleintje met, naar mijn indruk, jongeren die rustig met elkaar kletsen, terwijl de agent het schouwspel enthousiast omschrijft als: 'Hé, we hebben hangjongeren!' Eén van de agenten drukt op een knop waardoor het licht boven op de politieauto aangezet wordt. Het licht irriteert de jongeren, niet geheel verrassend vind ik, omdat er met de felle lamp vol in hun gezichten wordt geschenen. We stappen uit en lopen naar de 'Marokkaanse' jongens toe. De helft van het groepje stapt weg. Enkel rennen zelfs. 'Wat zijn we aan het doen, jongens?' vraagt de ene agent aan de overgebleven jongens. 'Niks, we staan hier alleen maar', zegt een jongen. Nadat de agent de identiteit van de jongens heeft gezien, waarvan hij er overigens een paar reeds kende, maant hij ze aan om het rustig aan te doen. We

---

¹ Dr. Sinan Çankaya is cultureel antropoloog en momenteel als onderzoeker verbonden aan het lectoraat Burgerschap en Diversiteit van De Haagse Hogeschool. Delen van dit hoofdstuk zijn eerder verschenen (zie Çankaya, 2015).

stappen weer de auto in. Na een paar minuten, zegt een van de agenten: ‘Soms moet je je eigen werk creëren.’ De andere agent zegt: ‘Soms moet je laten weten dat je er bent.’

We hadden een proactieve politietaak verricht, begreep ik veel later. Dat wil zeggen, het zelfgeïnitieerde aspect van de interactie was helder, welke politietaak er precies werd volbracht is mij nu nog onduidelijk. Voor de jongens was dit het zoveelste bewijs dat ze werden gediscrimineerd. Voor de betrokken politieagenten stond vooral het etaleren van hun autoriteit in de wijk centraal. Ook verveelden we ons en de controle vormde een afleiding. Voor sociale wetenschappers is deze gebeurtenis mogelijk een voorbeeld van beleid gericht op het tegengaan van overlast, waarbij jongeren in kaart worden gebracht en gemonitord. Hierbij worden de gegevens van de jongens geregistreerd in politiestructuren en verwerkt tot categorieën van hinderlijk, overlastgevend of crimineel. Een *managementcop* (Reuss-Ianni, 1983) zou deze interpretatie staven en koppelen aan gangbare beleidstermen binnen de politieorganisatie, zoals informatiegestuurd politie. Deze *managementcops* vinden de gegevensverzameling *an sich* een betekenisvol resultaat van proactief politiewerk. Alles overziend zoemt de volgende vraag nog steeds door mijn hoofd: waarom is het vragen naar de identiteit en het vastleggen in het politiestructuur dat we deze jongens hadden gecontroleerd zinvoller dan het willekeurig aanspreken van oma's?

Jongens op straat begrijpen dat een ogenschijnlijk vriendelijke agent niet zonder reden een babbeltje met ze komt maken en weten dat ze in een asymmetrische machtsrelatie staan. Het label ‘hangjongeren’ en het aanzetten van het grote licht getuigen niet van een open benadering door de agenten, net zoals de vraag ‘wat zijn jullie aan het doen, jongens?’ geen vraag uit belangstelling is, maar een machtsverhouding creëert, een situatie van controle en wordt gesteld vanuit een bepaald wantrouwen naar de jongens. Ik heb deze agenten niet gevraagd naar hun redelijke en objectieerbare redenen om de jongens aan te spreken. De vraag was in deze situatie komisch geweest, *out of place* zelfs – net zo *out of place* als een ‘Marokkaanse’ jongeman in een witte en vermogende wijk, maar daar later meer over. Vermoedelijk hadden de agenten, al dan niet terecht, teruggrepen op hun professionele clichés, waaronder ‘hangjongerenproblematiek’, ‘bekenden van de politie’, ‘feiten en omstandigheden’ of ‘voldoen aan het signalement’. Belangrijker nog, voor de agenten was een redelijke rechtvaardiging op het moment van de controle volkomen irrelevant. In de publieke ruimte handhaven agenten niet alleen de openbare orde. Ze handhaven ook hun impressies en beelden van controle en gezag richting hun toeschouwers, de burgers. Het ‘impressiemanagement’ (Goffman, 1959) naar de jongens was vooral: vergeet niet dat wij de baas zijn op straat. De politieagenten acteerden in een dominant kat-en-muisspel in Nederland: wij, de politie versus zij, gemarginaliseerde mannelijke migranten, die in het huidige veiligheidsdenken continu worden geassocieerd met deviantie en criminaliteit.

Het Nederlandse equivalent op *driving while black* en *flying while Arab* moet haast zijn *strolling while Moroccan*. In het huidige veiligheidsdenken is het zich voortbewegen echter geen noodzakelijke voorwaarde voor een politieke verdenking; ook bewegingsloze migranten worden als risicovol bestempeld, met andere woorden, *standing while Moroccan*. Na ruim 30 jaar is het Nederlandse onderzoek naar politiediscriminatie weer op gang gekomen (Svensson, Sollie & Saharso, 2011; Çankaya, 2012; Amnesty International, 2013; Van der Leun, Van der Woude, Vijverberg, Vrijhoef & Leupen, 2014; Mutsaers, 2014). Er zijn veel getuigenissen over politiediscriminatie, maar het kwantitatieve bewijs

naar een feitelijke oververtegenwoordiging (disproportionaliteit) van gecontroleerde personen uit etnische groepen ontbreekt. Fassin (2013) beschrijft dat jongeren vaak heftige verhalen vertellen over politiecontacten, de politieorganisatie doorgaans ontkent dat ze racistisch is en sociale wetenschappers oneindig met elkaar discussiëren over hoe data moeten worden begrepen. In Nederland is de situatie momenteel niet veel anders ten aanzien van het thema. Het ‘spijkerharde bewijs’ voor etnisch profileren in Nederland is er niet betoogt Bovenkerk (2014), maar de fundamentele vraag is vooral: welk type bewijs mag het predicaat ‘spijkerhard’ dragen? Een juxtapositie en gedetailleerde bespreking van de verschillende onderzoeken valt helaas buiten de scope van dit artikel (zie voor een discussie Bovenkerk, 2014).

In dit hoofdstuk zal ik betogen dat proactief politiewerk steeds dieper ingrijpt op de levens van zogenaamde risicovolle groepen – in de huidige veiligheidszorg vooral gemarginaliseerde mannelijke migranten. In een antropologische benadering van de politieorganisatie worden politietaken niet gereduceerd tot het voorkomen en opsporen van criminaliteit, maar eveneens bestudeerd op hun symbolische uitwerkingen (Mutsaers, 2014). Ik zal argumenteren dat politieagenten door het aanspreken en controleren van migranten microgrenzen *van* en *tussen* etnische groepen produceren en bestendigen. Bijgevolg surveilleren, controleren en handhaven politieagenten ‘ras’ en ‘eticiteit’ in het alledaagse leven, zowel *intern* als *extern*, door etnische minderheden te observeren als de ‘Ander’, om vervolgens te interveniëren in hun leefwereld en zelfbeelden.

Dit hoofdstuk is als volgt gestructureerd. Eerst worden de methoden besproken (paragraaf 2), om vervolgens in te gaan op de proactieve controle en de definitiemacht van straatagenten (paragraaf 3). In het middenstuk bespreek ik de politieke surveillance van ‘ras’ en ‘eticiteit’ op drie niveaus: de alledaagse geracialiseerde ruimtelijke selecties, wat overeenkomt met *racial profiling* (paragraaf 4.1), de disciplinerende interventies richting etnische ‘Anderen’ (paragraaf 4.2) en de bewaking van raciale en etnische microgrenzen *binnen* de politieorganisatie (paragraaf 4.3). Vervolgens beschrijf ik de discursieve context waarbinnen de politieke surveillance van ‘ras’ en ‘eticiteit’ zich heeft kunnen ontwikkelen (paragraaf 5). Tot slot eindig ik met de conclusies.

2. Ceci n’est pas un perceptieonderzoek

‘Wat denk jij te zien als iemand met een plastic tas rondstruint en allemaal mensen aanspreekt?’, vraagt een agent aan mij, als we rondrijden door Amsterdam. ‘Een zwerfver?’, gok ik. ‘Ik zie een junk die iets heeft gestolen uit een winkel, huis of auto en het probeert te verkopen. Wat zou jij zien als een vrouw met donker haar en een rode jurk in de grote flats hier telkens aanbelt bij mensen en een praatje maakt? Ik heb geen flauw idee en zeg, of eerder, vraag: ‘Een collectant?’ ‘Ik zie een zigeunerin die oude en onwetende mensen probeert op te lichten. Wij politiemensen kijken gewoon anders naar de wereld. Dat komt door je ervaringen. Je ontwikkelt een soort politiesensor.’

Als buitenstaander kreeg ik een spoedcursus in hoe ik de sociale omgeving behoorde te taxeren, te categoriseren en te beoordelen. In kwalitatief onderzoek staan de betekenissen die de betrokkenen creëren centraal en probeert de onderzoeker zich te verplaatsen in de positie van individuen of groepen (*verstehen* of *role-taking*). Door deze kennistheoretische axioma’s is het onderzoeksobject ‘een door actoren reeds voorgeïnterpreteerde werkelijkheid (en dus niet de ‘werkelijke werkelijkheid’ die aan die interpretatie voorafgaat)’

(Wester & Peters, 2004, 15). Met andere woorden, ik heb de interpretaties van de agenten geïnterpreteerd.

De bovenstaande uitgangspunten hebben consequenties voor de wijze waarop kennis wordt geproduceerd. Ze impliceren namelijk dat de onderzoeker zich niet kan onttrekken aan de sociale werkelijkheid die hij bestudeert, aangezien niemand een metapositie (of een 'buiten'-positie) kan innemen om de sociale werkelijkheid waar te nemen (Burr, 1995; Gergen, 1999). Zo staat de onderzoeker in een intersubjectieve relatie tot het onderzochte, waarbij beide elkaar beïnvloeden (Creswell, 2006). Interpretatief onderzoek gaat bovendien niet over afstand nemen van het object van onderzoek, maar wil zich juist inleven in en identificeren met betrokkenen.

Ook in etnografisch onderzoek werd van de antropoloog verwacht dat deze tekstuele objectiviteit en neutraliteit demonstreerde in zijn verslaglegging (Clifford & Marcus, 1986). Deze grondstelling gaat echter voorbij aan het gegeven dat de aanwezigheid van de etnograaf altijd 'iets doet' in de natuurlijke leefomgeving. Om deze reden schrijf ik nadrukkelijk in de ik-vorm: in plaats van het wegcijferen van mijn rol in het uitvoeren en rapporteren over mijn onderzoek, schuif ik mezelf naar voren om de indruk van de objectieve onderzoeker te relativiseren. Het opzichtig positioneren van de onderzoeker in de onderzoekscontext heeft het doel om de eigen rol als deelnemer en onderzoeker te articuleren en de wijze waarop informatie is geïnterpreteerd en kennis wordt geproduceerd, transparant te maken (Prins, 2004). In dit hoofdstuk zal ik eveneens verwijzen naar mijn eigen ervaringen als onderzoeker/lid van een etnische minderheidsgroep (Kamboureli, 2008, 35-38). Nu schrijft elke antropoloog over eigen ervaringen, maar soms ben ik het directe object/subject van bepaalde interacties geweest, omdat ik werd gepercipieerd als een lid van een etnische minderheidsgroep, in tegenstelling tot de actualisatie van mijn deelidentiteit als *onderzoeker*. Toch is het onderzoek slechts gedeeltelijk auto-etnografisch, omdat er gebruik is gemaakt van een breed palet aan onderzoeksmethoden.

Bij het schrijven van dit hoofdstuk put ik uit het empirisch materiaal van mijn kwalitatieve onderzoekingen binnen de Nederlandse politieorganisatie (Çankaya 2008; 2011; 2012). In de periode 2007-2011 was ik als cultureel antropoloog verbonden aan de politie Amsterdam-Amstelland, waardoor ik op den duur zonder meer tot de politiefamilie hoorde en mij daar ook mee identificeerde. De regiopolitie Amsterdam-Amstelland (PAA), waar de gemeenten Amsterdam, Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Uithoorn en Ouder-Amstel onder vallen, bestrijkt een gebied van 357 km² waarin ruim 900.000 mensen wonen. Het korps heeft circa 6.000 werknemers, met een personeelsbestand van ongeveer 4.000 executieve en 2.000 administratief-technische medewerkers, en een jaarlijks budget van 394 miljoen euro. De regio is verdeeld in vijf districten met in totaal 31 wijkteams. Elk wijkteam is verantwoordelijk voor de openbare orde en veiligheid in het eigen werkgebied. In deze bijdrage beperk ik mij tot de stadsdelen van de gemeente Amsterdam.

In totaal kan ik bogen op 103 diepte-interviews, aangevuld met 200 uur observaties op de noodhulp en duizenden, maar dan ook duizenden uren aan informele gesprekken binnen de Nederlandse politieorganisatie in de periode 2007-2011. De observaties op de noodhulp bestrijken 25 diensten (200 uur) en omvatten alle dagelijkse bezigheden die daarbij horen, zoals het meegaan naar meldingen, het samen lunchen in de kantine

en het bijwonen van (de)briefings. Gedurende een meeloop-dag vonden veel informele gesprekken plaats. De interviews waren gericht op het achterhalen van het waarom en hoe van de alledaagse routines van straatagenten en het verkrijgen van inzichten in de cultuuraspecten van de politieorganisatie.

3. Securitisering en risicojustitie: pre-crime risicoprofielen

Veiligheid is een belangrijk ordenend principe in de samenleving geworden (Boutellier, 2002; Schuilenburg, 2012). Volgens Garland (2001) is er een 'cultuur van controle' ontstaan met een sterke publieke behoefte aan veiligheid en de wens dat risico's worden geminimaliseerd. Sluipenderwijs zijn verschillende veiligheidstechnieken doorgedrongen in uiteenlopende domeinen van de samenleving die de toekomst veilig en zeker moeten stellen (Schuilenburg, 2012, 399). Dit proces, *securitisering* genoemd, omvat ook de ruimten waar een veiligheidslogica traditioneel ontbrak, zoals scholen, kantoorgebouwen en ziekenhuizen. Het ideeëncomplex van hoge onveiligheidsgevoelens, dreiging en risico wordt in de wetenschappelijke literatuur omschreven met het begrip risicojustitie (Beck, 1992; Johnston & Shearing, 2003; Mythen & Walklate, 2006; Bovenkerk, 2011), waarbij het calculeren, voorspellen, voorkomen en indammen van veiligheidsrisico's centraal staan (Feeley & Simon 1994). Risicoanalyses brengen gegevens samen en voeren complexe statistische berekeningen uit om bijvoorbeeld individuele risico's af te leiden uit groepskenmerken. Het effect van dit alles in de veiligheidszorg is een verschuiving van concrete verdenkingen en daders naar het beheersen en reguleren van risico's en subpopulaties (Feeley & Simon 1994; Johnston & Shearing 2003). De opkomst van een risicoperspectief op criminaliteitsbestrijding is onder meer een gevolg op de beperkte strafrechtelijke slagkracht van de politieorganisatie. Uiteenlopende ontwikkelingen dwingen de Nederlandse politie om beter te presteren. Centraal hierin staan de institutionele hervormingen van de publieke sector om de 'effectiviteit' te vergroten en de beschikbare middelen zo 'efficiënt' mogelijk toe te passen. De politie kampt verder met een opsporingstekort, omdat veel delicten op de plank blijven liggen, terwijl de roep om veiligheid groter is geworden (Boutellier, 2002). Anderen stellen dat het overheidsgezag tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend is (Scheepers & Te Grotenhuis 2000; Van den Brink, 2001).

De klassieke reactieve politie richt zich op specifieke daders en de opsporing van strafbare feiten. Bij reactief politiewerk werkt de politie als brandjesblusser: ze probeert zo snel mogelijk de brandhaard te bereiken, blust de brand naar kunnen en wacht vervolgens op de volgende melding (Horn, 1993). In dit soort situaties worden politieactiviteiten verricht op verzoek van de burger en deze werkwijze is nauw verbonden met het strafrecht. Johnston en Shearing (2003) omschrijven dit denken als een strafmentaliteit: de dader moet worden opgespoord, aangehouden en berecht. De focus is echter verschoven van het bestraffen van criminaliteit naar een risicomentaliteit van het bedwingen en minimaliseren van veiligheidsrisico's. Hiermee is er sprake van een bijzondere verschuiving van een *post hoc*- (reactief) naar een *a priori*-werkwijze (proactief) (Van der Torre & Ferwerda, 2005; Tops, 2007; Zedner, 2007; Bovenkerk, 2009; Schinkel, 2009; Svensson, Sollie & Saharso, 2011). De agent die altijd te laat is, wil er nu vroegtijdig bij zijn. De proactieve politie wacht daarom niet op meldingen van burgers, maar probeert criminaliteit tijds te verstoren en te ontwrichten (Projectgroep Opsporing 2003, 41). In de hedendaagse risicomaatschappij staat het zuiveren van bepaalde territoria centraal en is er doorgaans een afwezigheid van deviante of wederrechtelijke gedragingen (Von

Hirsch & Shearing, 2000, 90). Het gaat vooral om het stoppen, verstoren en ontmoedigen van daders in de voorfase van criminaliteit (Beerepoot & Van Soomeren 2004, 24-27). De proactieve controle gaat daarom niet uitsluitend over het opsporen van strafbare feiten, maar wil ook corrigeren, dresser en dwingen. Het ongehoorzame lichaam moet gehoorzamen (Çankaya, 2012, 60). Een ondersteunende techniek is dat er risicoprofielen worden gemaakt van personen die waarschijnlijk crimineel gedrag zullen vertonen.

Vanwege hun relatieve beslissingsvrijheid (discretionaire bevoegdheid) beschikken straatagenten over definitiemacht. Bourdieu (1990) ziet definitiemacht als het vermogen om te benoemen, te categoriseren en te identificeren, en de macht om te bepalen wat wat is en wie wie. Volgens Feest en Blankenburg (1972) is definitiemacht de macht om situaties en mensen te definiëren als verdacht of risicovol. De relatieve beslissingsvrijheid en de definitiemacht van de politie dragen eraan bij dat agenten indicatoren van risicovolle burgers hanteren en met een selectieprofiel werken (Çankaya, 2012). Deze selectiebeelden en -profielen helpen om coherentie aan te brengen in het professioneel handelen van straatagenten. De structurele organisatie van de politie schept (discretionaire) ruimte aan de selectiebeelden en -profielen van straatagenten. Vanwege haar gelimiteerde capaciteit moet de politie de wet selectief toepassen.

De vanzelfsprekende definities die straatagenten hanteren, hebben een gemeenschappelijk karakter. In groepen zijn deze gedeelde common sense-opvattingen van belang om effectief en efficiënt samen te werken. Volgens Winch (1958, 14-15) fungeert de taal als een vehikel tussen de gedachten en de verbeelding van een bepaalde visie op de sociale werkelijkheid. Wat hier van belang is, en ook duidelijk terugkwam in het veldwerk, is de categorisatie van de sociale werkelijkheid door politiemedewerkers (Manning, 1977; Young, 1991; Perlmutter, 2000). Wanneer ik meerijd op de noodhulp, hoor ik regelmatig labels die de omgeving categoriseren. Burgers zijn gek, gewoon, raar, onguur, gestoord, vreemd, losers, patsers, enzovoort. De gedeelde kennis van straatagenten is een 'interpretatieve procedure' (Garfinkel, 1967) om onderscheid te maken tussen normale of verdachte personen.

In de dagelijkse praktijk hanteren agenten verschillende typologieën. Voorbeelden zijn 'doelgroepen', 'patsers', 'naffers', 'Oostblokkers', 'pivlekken', 'eencelligen', 'noordklonen', 'tokkies', 'kakkers', 'zuigers', 'negers', 'junks', 'dealers' en 'zwerfers' (Çankaya, 2012). Sommige etiketten verwijzen enkel naar etniciteit als een onderscheidend criterium. Andere categorieën zijn een samenstelling van verschillende variabelen, zoals sekse, leeftijd, levensstijl, sociale klasse, intellectuele capaciteit en houding naar de politie. Toch moet worden opgemerkt dat het meest gebruikte politiewoord, 'doelgroepen', vooral wordt gebruikt om te refereren aan gemarginaliseerde jongeren met een Marokkaanse herkomst en mensen uit Centraal- en Oost-Europa. Deze selecties worden door onderzoekers doorgaans ingedeeld als 'stereotypen'. Het is alsof die een eigen onafhankelijk bestaan leiden (zie Mutsaers, 2013). Wanneer we voorbeelden van zulke stereotypen en opvattingen bekijken, valt onmiddellijk op dat ze aan de organisatorische en institutionele context van de politie zijn gebonden.

Bewust of onbewust, definiëren agenten burgers niet noodzakelijkerwijs als verdacht omdat ze op het moment zelf een crimineel feit plegen of eerder criminele activiteiten hebben gepleegd. Deels doen ze dit omdat ze hun uiterlijk op een negatieve wijze waarderen. Sack (1991, 512-562) noemt dit *guilty by association*. Voor de straatagent

rechtvaardigen politie-informatie en eerdere ervaringen de selectieve aandacht voor bepaalde groepen, zoals 'donkere' en 'Marokkaanse' jongemannen, evenals 'Polen', 'Roemenen' en 'Bulgaren'. Dit zijn volgens agenten de doelgroepen; zij plegen de zichtbare criminaliteit.

De straatroven en de diefstal uit auto's die we hier [Amsterdam-Zuid] hebben en de mishandelingen die worden veelal gepleegd, dat blijkt uit cijfers en signaleringen, nou ja lichtgetinte huidskleur en Marokkaans uiterlijk. Vaak in donkere kleding en een bontkraag. Dat zie je de laatste tijd veel. En hier in de P.C. Hoofstraat zijn er laatst veel jassen met bontkragen gestolen en dan naderhand zie je dat vaak terug in signaleringen. Dus met die kennis, ja dat valt dan op en daar let je dan ook op.

Agenten spreken over doelgroepen, waarmee zij in wezen het ongerichte en algemene karakter van het label benadrukken. De notie benadrukt ook de verschuiving van specifieke daders (strafmentaliteit) naar risicovolle subpopulaties (risicamentaliteit). Dit betekent dat agenten niet alleen afgaan op concrete en specifieke politie-informatie, maar ook op algemene informatie. *Bio-etnische* stereotypen vormen een alledaags onderdeel van proactieve politiecontroles (Çankaya, 2012).

Nou, bijvoorbeeld bij Marokkanen op brommertjes, omdat de Italiaanse methode nog vaak voorkomt, op een bromfiets een tasje van iemands schouder jatten of uit de auto een tasje jatten ... dat signalement blijft over het algemeen nog wel steeds hetzelfde. Gewoon iemand van Marokkaanse afkomst, met een zwarte jas aan, zwarte scooter en een bontkraag. Standaard! Ja, die worden ook nog veel gecontroleerd.

Het idee is dat categorieën die oververtegenwoordigd zijn in de criminaliteitsstatistieken moeten worden gecontroleerd. Dit impliceert dat de deviant niet per se wordt geïdentificeerd op grond van een zichtbaar non-conformisme. 'Het afwijkende' wordt ook afgeleid op basis van criminaliteitsstatistieken. De afwijkingen van de norm moeten extra in de gaten worden gehouden, omdat ze een potentieel gevaar vormen voor de samenleving. Voor de politieorganisatie dienen statistieken als een biopolitieke techniek om risicovolle subpopulaties observeerbaar en controleerbaar te maken.

De concrete risico-indicatoren van het uiterlijke beeld van een risicovolle burger zijn een 'lichtgetinte of donkere huidskleur', 'jongeren', 'mannen' en personen met 'dure en grote sieraden' of 'tatoeages'. Qua kleding gaat het om een 'petje', 'capuchon', 'bontkraag', 'sportieve kledij', 'donkere kleuren' en een 'onverzorgde uitstraling'. Bij het beeld van de potentiële deviant horen ook de personen die op grond van politie-informatie, zoals antecedenten en registraties, reeds zijn bestempeld als risicovol. De personen die naar het selectieprofiel tenderen, vormen een reservoir aan risicovolle burgers (Çankaya, 2012). De agent is niet noodzakelijkerwijs op zoek naar afwijkingen in het straatbeeld of naar de deviatie van het 'normale' die de deviant produceert. De selectiebeelden van straatagenten omvatten ook *archetypische* en *decontextuele* betekenissen van hoe risicovolle burgers eruitzien.

3.1. De politiecontrole: een geracialiseerd ruimtelijk ordeningsprincipe

Politieagenten controleren vaker personen die niet zouden passen in hun beelden van straten of buurten (Bayley & Mendelsohn, 1969). De straatagent vraagt zich af waarom

bepaalde personen – die ergens niet zouden ‘thuishoren’ – zich daar bevinden. Vanuit een spatiaal perspectief ontstaan normatieve beoordelingen over goed/slecht, gewoon/ongewoon en gevaarlijk/ongevaarlijk (Rubinstein, 1973; Sacks, 1978, 190). De agent combineert meerdere selectiecriteria en zoekt naar de afwijkingen van het gevormde ‘plaatje’ (Van Maanen, 1978; Punch, 1979). Dit incongruentieperspectief wordt gebruikt in contextafhankelijke selectieprocedures.

De meest recente controle was van twee Polen. We reden in een surveillanceauto en vanuit het rijkere gedeelte zeg maar, Zwanenbloemlaan [Amsterdam-IJburg] daar reed een auto met twee Poolse mannen d'r in. Dat zag ik op grond van het kenteken. We hebben wel eens een melding poging inbraak met Polen, dus ja, je gevoel zegt dat het er niet thuishoort om meerdere redenen. Het was gewoon een hele oude auto ook, hij viel bijna uit elkaar. En twee een beetje onverzorgde types d'r in, ze zitten aan die kant van de wijk, en die [mannen] rijden daar niet vaak. Dus we hebben ze even gecontroleerd. Bleek achteraf niks aan de hand te zijn. Ze waren wezen vissen in Purmerend en waren even op bezoek geweest bij een vriend. Er waren verder geen bijzonderheden, we hebben ze even nagetrokken, maar alles in orde. Dus vooral het gevoel van, ja dat hoort hier niet thuis, toch even controleren.

De agent onderstreept zelf dat de incongruentie tussen persoon en locatie van invloed is op het oordeel ('aan die kant van de wijk, die rijden daar niet vaak'). Dit maakt aannemelijk dat de etnische achtergrond van de mannen en de inschatting van hun sociaaleconomische status van invloed zijn op de taxatie van de agent.

Dezelfde logica is zichtbaar in het volgende voorbeeld. De wijk is een overwegend 'witte' wijk met bewoners die bovenmodaal verdienen. Het biologische lichaam van de burger, een 'Marokkaanse' man, speelt een expliciete rol in de oordeelsvorming ('In die straat rijden geen Marokkanen in Toyota Starlets').

'Kijk in die dure laan. In die echte dure laan ... reed laatst een shabby auto, een Toyota Starlet met een Marokkaan d'r in. Die wordt gecontroleerd. Waarom? In die straat rijden geen Marokkanen in Toyota Starlets! Die wonen daar helemaal niet, het is zo'n dure wijk. Wat doe je daar? Je kan er ook niet verdwalen. Dus als je daar rijdt, dan rijd je daar omdat je d'r expres bent, want het is geen doorgaande weg. En dan gaat ie aan de kant. En dan blijkt ie antecedenten te hebben voor de Opiumwet. Dus dan denk ik dat hij cocaïne aan het rondrijden was. Hij zit in een dure wijk waar veel yuppen wonen, die ook uitgaan en alles. En als je het kan betalen dan wordt er tegenwoordig heel veel cocaïne gebruikt. Dus wij merken dat er heel veel koertertjes in onze wijk rijden. Nou ja goed, ik heb niks bij hem aangetroffen.'

De geracialiseerde en geëtniseerde ruimtelijke betekenissen van de agent verklaren ten dele het beslissingsproces. De fysieke aanwezigheid van ambivalente 'out of place' (Douglas, 2001) lichamen in witte wijken vormen een schending van de socio-ruimtelijke betekenissen van straatagenten die zijn gebaseerd op noties als 'ras', 'etniciteit' en 'klasse'. De waargenomen verschillen tussen mensen hebben geen intrinsieke, natuurlijke of 'oorspronkelijke' betekenis (Bader & Benschop, 1988, 234-235). Het gaat om de sociale constructies van de verschillen.

Politieagenten verbeelden de stad Amsterdam als een mozaïek, bestaande uit verschillende gemeenschappen die naast elkaar bestaan (Çankaya, 2012). Dit maatschappijbeeld veronderstelt stabiele en homogene gemeenschappen, waaruit een gestolde ruimtelijke ordening betekenis kan krijgen. Deze beelden staan in contrast tot de feitelijke demografische gegevens van buurten, waarin etnische concentraties relatief laag zijn. De selectie volgens incongruenties is evident wanneer gemarginaliseerde mannelijke migranten zich bevinden in een buurt of straat met een hoge sociaaleconomische status en een overwegend autochtone demografie. Om het argument hierboven te ondersteunen, zal ik de vooronderstellingen van de reeds geciteerde politieagenten introduceren.

‘We hebben een stukje sociale woningbouw aan de westkant van onze wijk. Dus daar heb je andere problemen, zoals huiselijk geweld. De Schinkelbuurt is allemaal sociale huur, dus daar heb je veel vechtpartijtjes, burenruzies en geluidsoverlast, dus dat soort dingen. Hoe meer je naar het oosten gaat, of het oude zuid, ja dat is sociaaleconomisch ... ja, die hebben het goed voor elkaar. Ga je naar een dure Valeriusbuurt, ja, daar heb je niet dat soort meldingen. Daar kom je eigenlijk ook niet veel. Dat zijn allemaal slachtoffers van fietsendiefstal, van brommerdiefstal, van diefstal uit auto. Of inbraak in woning. En als je dan naar de nog duurdere buurt gaat, de Oranje Nassaulaan, daar heb je veel overvallen en carjacking. (...) Het is een witte wijk. Laat ik het zo zeggen. Bij de sociale woningen is het gekleurder. Maar over het algemeen is het wit. Het zijn ook veel mooie en grote vrijstaande woningen.’

Het schaalniveau van de buurt is te grofmazig. Agenten hanteren subtiele categorisaties op het niveau van straten op grond van etniciteit, klasse en residentiële stigma's. De andere agent zegt:

Je hebt een gebied, de Zwanenbloemlaan, en daar wonen mensen met centen. En eigenlijk gelijk daar tegenaan heb je aan de ene kant van de straat sociale huur en aan de andere kant koopwoningen. Je ziet het eigenlijk in heel IJburg dat er sociale huur en koopwoningen door elkaar zitten. Dus je ziet in heel IJburg dat verschillende culturen met elkaar kunnen botsen. (...) Maar aan de ene kant hebben ze hele mooie, dure fietsen voor de deur staan, die door de andere kant worden gejat.

In de socio-ruimtelijke veiligheidstechniek van de proactieve controle spelen onderscheidingen van orde/chaos, arm/rijk en wij/zij een cruciale rol. In de bovenstaande voorbeelden vallen etniciteit en lage sociale klasse samen. De rijkere wijken worden daarbij geconstrueerd als *hotspots* met *hot products*. Dit maakt aannemelijk dat de ruimtelijke betekenissen en praktijken helpen om geprivilegieerde en risicovolle burgers te onderscheiden van gemarginaliseerde en risicovolle burgers. De stigma's van bepaalde ruimten in de stad scheppen eveneens ruimte aan metaforen van besmetting en zuivering (Goffman, 1963). Gemarginaliseerde risicovolle burgers in geprivilegieerde witte buurten zijn een schending van symbolische ordeningen.

3.2. Het handhaven van de cultureel-normatieve orde

Op deze bewuste dag zien we [twee witte Nederlandse politiemedewerkers en ik] een auto fout geparkeerd staan met de bestuurder nog achter het stuur. De auto staat niet 'een beetje' fout geparkeerd; de helft van de wagen bevindt zich op het voetgangerspad. We rijden naar de auto toe en gaan naast de auto staan. In de auto zit een niet-Nederlandse

man van rond de 50 jaar. ‘Meneer, u kunt hier zo niet staan’, zegt de politieagente. ‘Even door rijden.’ De man schudt zijn hoofd, mompelt onverstaanbare woorden en zegt dan een aantal keer ‘nid Nederlands’. ‘U kunt hier niet staan, meneer, doorrijden.’ De agente maakt een gebaar waarmee ze lijkt te willen zeggen: ‘Auto weg’. Dan: ‘Begrijpt u mij, meneer?’ Dan dezelfde zin, maar met een hoger volume: ‘Begrijpt u mij?’ De man schudt nog steeds zijn hoofd en wijst nu naar een woning. Dan zegt de agente: ‘Meneer, ik weet niet waar u vandaan komt, maar in Nederland doen wij dit niet, zo gaat dat niet in Nederland, meneer.’ De agente maakt nu een ‘schiet op’-gebaar en trekt aan zijn stuur.

In aanvulling op de traditionele politietaken van de handhaving van de openbare orde, het opsporen van strafbare feiten en het verlenen van eerste hulp, heeft de politieorganisatie ook een symbolische relatie met de staat en de samenleving. Loader en Walker (2001, 20) stellen dat de politieorganisatie een belangrijke iconografie vormt voor de natiestaat. Met andere woorden, de politieorganisatie helpt bij de verbeelding van de nationale gemeenschap en opereert als een van haar verenigende symbolen. In dit voorbeeld worden het nationalistische discours (territoriale ruimte, taal en etniciteit) en impliciet ook de machtsverhoudingen en normbeelden die daarin besloten liggen gereproduceerd. De agente wijst deze niet-Nederlandse man op de normatieve regels zoals die in Nederland gelden. De ‘wij’ heeft per definitie geen betrekking op de man, omdat hij nu eenmaal degene is die zijn auto fout geparkeerd heeft. Het belangrijkste is de toevoeging dat het ‘in Nederland niet zo gaat’. Door duidelijk te maken dat ‘wij’ dit ‘in Nederland’ niet doen, construeert de politieagente etniciteit als een relevant gegeven in de situatie. Dit blijkt met name uit de zin: ‘Meneer, ik weet niet waar u vandaan komt, maar in Nederland doen wij dit niet, zo gaat dat niet in Nederland, meneer.’ Tijdens het veldwerk is meermaals geobserveerd dat etnische minderheden eraan werden herinnerd dat ‘het in Nederland niet zo werkt’ of dat ‘we ons in Nederland niet zo gedragen’. Een vergelijkbaar optreden bij autochtone Nederlanders is geen enkele keer geobserveerd (Çankaya, 2011). Andere voorbeelden hebben betrekking op agenten die migranten die geen of gebrekkig Nederlands spraken, niet te woord wilden staan.

De politieorganisatie speelt een belangrijke rol in hoe het normatieve construct van ‘Nederland’ wordt vormgegeven of eruit zou moeten zien. Manning (1977, 105) stelt dat de politie de meest visuele representatie is van de aanwezigheid van de rechtsstaat in het dagelijkse leven van burgers. De dagelijkse handelingen die politiemedewerkers uitvoeren, zoals het handhaven van de openbare orde door ordeverstoorders op te pakken, het opsporen van strafbare feiten door sporenonderzoek van technische rechercheurs, maar ook de hulpverlenende taak bij het reanimeren van een slachtoffer, zijn de sociale praktijken die, wanneer ze worden verricht, bijdragen aan de reïficatie van de Nederlandse rechtsstaat. De politie symboliseert de ‘sociale orde’ en draagt bij aan het in stand houden van de geldende normen en waarden in de Nederlandse samenleving. Ericson (1982, 7-8) observeert de politie dan ook als de *reproducers of order*, omdat de handelingen van politieagenten bedoeld zijn om de bestaande machtsordening in stand te houden. Politieagenten zijn actieve *agents* in de identificatieprocessen in de Nederlandse samenleving; zij (her)vormen en produceren nieuwe beelden en opvattingen, maar reproduceren vooral oude handelingspatronen.

Een subcultuur binnen de Nederlandse politie ziet zichzelf als bewakers van de normatieve gedragingen, tradities en vanzelfsprekende gebruiken in de Nederlandse samenleving (Çankaya, 2011). *Policing*, gezien vanuit een gerechtelijk en bestuurlijk

perspectief, raakt als gevolg verweven met culturele-normatieve elementen in het dagelijkse politiewerk. De morele theatrale voorstellingen van politieagenten richten zich hierbij steeds meer op de etnische Ander, die vanwege zijn verondersteld gebrekkige Nederlandse taalvaardigheid, onwetendheid van gedragsregels, risico en criminele neiging, gerehabiliteerd, gecorrigeerd en gesocialiseerd moeten worden door de politieagent (Gowricharn & Çankaya, 2015). Kleijer-Kool (2013) beschrijft hoe agenten op de *backstage* – buiten het zichtveld van het publiek – lachen om en cynisch mopperen op de gebrekkige integratie van migranten. Proactief politiewerk gaat niet alleen over het ontmoedigen van de aanwezigheid van gemarginaliseerde mannelijke migranten in bepaalde delen van de stad, maar ook over de gedragsmatige culturele disciplineren van de etnische Ander door politieagenten. Met andere woorden, de socialiserende ambities van politieagenten hebben niet alleen betrekking op de criminele etnische Ander, maar ook op etnische minderheden met een, waargenomen, onvolledige integratie. Dit proces noem ik de politieke surveillance van ras en etniciteit. De straatagent produceert en stabiliseert middels zijn concrete handelingspraktijken de geracialiseerde hiërarchisering van geprivilegieerde en gemarginaliseerde burgers.

Het voorgaande behoeft nuanceren. De discretionaire bevoegdheid van de politieorganisatie omvat ook de beslissingen om niet op te treden. Dit kan volgens Kleijer-Kool (2013, 156) in het nadeel van etnische minderheden werken, vanwege taalbarrières en culturele verschillen. De ervaren problemen zouden kunnen leiden tot *underpolicing*. Ook de veronderstelling dat een controle van migranten uit de hand kan lopen, zou kunnen leiden tot ontwijkend gedrag onder politieagenten (zie Bovenkerk, 2014).

4. Interne diversiteit: de etnische handhaving binnen de organisatie

Mijn alledaagse ontmoetingen als een jonge, Turks-Nederlandse, mannelijke antropoloog binnen de politieorganisatie onderstrepen dat etnische diversiteit niet alleen een pregnante kwestie in de samenleving is, maar ook binnen de politieorganisatie. De *security gaze* van politieagenten, hun priemende en wantrouwende ogen die de omgeving scannen op incongruenties en verdachte zaken, richt zich ook op collega's met een niet-Nederlandse origine. De vereenzelviging van de onveilige buitenwereld met politieagenten van etnische minderheidsgroepen is een van de grootste struikelblokken in het streven naar interne diversiteit (zie Çankaya, 2011).

Diversiteit vormt al jaren een belangrijk thema voor politieorganisaties. Zo wordt vanaf de jaren tachtig gericht beleid gevoerd op het vergroten van de etnische diversiteit in de verschillende politiekorpsen (De Ruijter, Le Grand, Jahfel & Üstüner, 1998). Een ruime vertegenwoordiging van etnische minderheden in politieorganisaties geldt als van belang voor de legitimiteit van de politie. Eveneens zou het culturele kapitaal van deze politiemedewerkers een meerwaarde kunnen hebben voor het politiewerk (LECD, 2009). Ondanks talloze beleidsinitiatieven blijft het aandeel etnische minderheden achter bij de gestelde doelen (Kleijer-Kool, 2013). Een terugkerend probleem is het binnenhalen, maar ook het behouden van politiemedewerkers uit etnische minderheidsgroepen. Hart-Kemper en Nas (1998, 3) noemen dit het zogenaamde draaideureffect. Meestal wordt aangenomen dat de politiecultuur weinig accommodatiemogelijkheden biedt voor politiemedewerkers van etnische minderheidsgroepen. Zo zouden etnische stereotyperingen die ten grondslag liggen aan grappen en opmerkingen de gevoelens van acceptatie onder etnische minderheden negatief beïnvloeden. Van Tankeren (2007)

rapporteert bijvoorbeeld dat racistische grapjes af en toe worden gehoord op de werkvloer. Broekhuizen, Raven en Driessen (2007) concluderen dat politiemedewerkers uit etnische minderheidsgroepen zich achtergesteld voelen bij promoties en beoordelingen en dat ze zich vaker minder veilig voelen dan hun witte collega's. Als gevolg hiervan zouden etnische minderheden vaker overwegen om een andere baan te kiezen.

In 2009 bezoek ik een themadag 'Omgaan met diversiteit' voor docenten van de politieacademie. Op een gegeven moment doen we een oefening waar deelnemers vertellen over hun ervaring als een minderheid in een groep. Terwijl ik mezelf probeer te verbergen achter verschillende deelnemers, zoekt de workshopbegeleider werkelijk naar mij en vraagt of ik over mijn ervaringen wil vertellen. Nadat ik wat heb gemompeld en andere mensen heb herhaald, krijgt een teamleider de behoefte om zijn onderbuikgevoel uit te spreken: 'Toen ik jou de eerste paar keer zag lopen in de gangen van dit gebouw, dacht ik: Wat een onguur type! Dat was gewoon een gevoel, mijn onderbuik. Ik zag je door de gangen lopen en dacht: Hé, wat doet die daar! Ja, begrijp het niet verkeerd hoor. Maar met je kleren en je baard ...' De teamleider wordt door de workshopbegeleider gecompimenteerd en op zijn schouder geklopt. Ik sta perplex en stop veel cognitieve energie in het vooral niet verkeerd begrijpen van de man. 'Dat moet een opluchting zijn, hè?' zegt de workshopbegeleider onder meer tegen de teamleider. Een opluchting? Ik heb even geen comeback en ben alleen maar in staat om mijn duim omhoog te doen.

In dit geval werd mijn kleding (toentertijd vaak een spijkerbroek, blauwe Converse sportschoenen en een simpel T-shirtje), mijn haar (toentertijd geschoren, standje drie, tegenwoordig lang) en mijn baard (van twee weken) kennelijk gepercipieerd als een deviantie op de gangbare uiterlijke normen binnen de politieorganisatie. Binnen de politiecontext wordt het woord 'onguur' regelmatig gekoppeld aan niet te vertrouwen mensen en in sommige gevallen aan potentiële delinquenten en criminelen. Om hier een voorbeeld van te geven, tijdens het meerijden op de noodhulp zegt op een gegeven moment een hoofdagent over een 'Marokkaans' uitzijnde jongen in een auto: 'Wat een onguur type! Jemig die ziet er echt niet fris uit. Haal 'em er doorheen.'

Mannelijke politieagenten van etnische minderheidsgroepen worden discursief geassocieerd met de geracialiseerde criminele 'Ander' – jonge, niet-Nederlandse mannen (Çankaya, 2011). De negatieve beelden over devianten van etnische minderheidsgroepen worden vervolgens geprojecteerd op agenten van etnische minderheidsgroepen. Of zoals een Marokkaans-Nederlandse politieagent het verwoordt: 'Ik moet niet alleen aantonen dat ik een goede politieman ben, maar ook dat ik een goede Marokkaan ben, begrijp je wat ik bedoel? Dus dat ik als Marokkaan goed genoeg ben. Dat ik niet zoals de rest ben.' Een andere agent zegt:

Als ik een uniform aanheb, dan ben ik een Marokkaan in een uniform. Als ik mijn uniform niet aanheb, dan ben ik gewoon een naffer² in de ogen van de meeste col-

² Het woord 'naffer' is een afkorting van het woord 'Noord-Afrikaan'. Dit is in de jaren negentig bedacht door Amsterdamse politieagenten om Marokkaanse, Tunesische en Algerijnse verdachten en criminelen te duiden. Het woord 'naffer' heeft tegenwoordig een negatieve connotatie gekregen en kan als beledigend worden beschouwd. Zo staat op de volgende site (www.woordenboer.nl/bw/bw3.htm) te lezen dat het woord een variatie is op 'kaffer', een Arabisch scheldwoord voor zwarte Afrikanen (oorspronkelijk *kafir* voor ongelovigen). Zoals met het (veel zwaarder beladen) n-woord in de Verenigde Staten, wordt tegenwoordig het woord 'naffer' onder meer door Marokkaans-Nederlandse hiphoppers gebruikt als een geuzennaam. Tijdens

lega's. Als ze mij op straat zouden zien, snap je? Dan zouden ze dat denken. Eerst waren er geen legitimatiepoortjes op het PTO [Politietrainingscentrum Over-Amstel]. Je moest je naderhand legitimeren. Ik ging daar wel eens naartoe en werd twee keer gevraagd naar mijn legitimatie. Al mijn Hollandse collega's bij mij in de groep zijn hier nooit naar gevraagd!

Politiemedewerkers van etnische minderheidsgroepen zijn de paradoxen binnen de dichotomie van de veilige politie/onveilige niet-politie, schendingen van de symbolische morele orde en onderstrepen het gelijktijdige karakter van in- en uitsluiting: ze symboliseren zowel de moreel juiste en schone politieorganisatie als ook de geracialiseerde ongerepte en verachtelijke criminele buitenwereld. Dit proces manifesteert zich bijvoorbeeld in wantrouwen over de integriteit, neutraliteit en solidariteit van etnische minderheden binnen de politieorganisatie (Çankaya, 2011). Etnische minderheden worden als gevolg voortdurend getest op hun loyaliteit en geconstrueerd als de 'internal outsiders' (Holdaway, 1997). Dit komt onder meer tot uiting in grappen en opmerkingen.

Een keer maakte ik pas net kennis met een collega en die wilde ik een hand geven, en toen trok ie zijn hand terug en zei lacherig: 'Wacht even, ik doe eerst mijn ring af.' Dat soort dingen. (Hoofdagent, man, Marokkaans-Nederlands)

Je hoort wel eens grapjes, dit overkwam een vriend van mij. Hij moest toen foto's laten maken voor zijn pasje en dan zegt een autochtone collega: 'Ja, d'r moest nog een zwart balkje over.' Ja, zulke dingen hoor je dan weer wel. Die Turkse collega vond dat geen leuk grapje. (Hoofdagent, vrouw, Turks-Nederlands)

Een keer stond de deur van een cel open en ik liep daar met collega's langs, sommige collega's kende ik niet hè. En toen riep een collega, hield mijn schouders vast: 'Hij is ontsnapt, hij is ontsnapt!' (Brigadier, man, Surinaams-Nederlands)

De grappen over de vermeende criminaliteit van politiemedewerkers zijn afhankelijk van de context³ 'dodelijke' grappen. De alomtegenwoordigheid van de norm van de 'integere politieagent' en de wij-zijdichotomie die criminelen construeren als de opponenten, zal het extra pijnlijk maken wanneer politiemedewerkers van etnische minderheidsgroepen worden vereenzelvd met de 'zij'-wereld buiten de politie. Als de grappen of opmerkingen niet verwijzen naar een bepaalde criminele achtergrond, gaan ze in andere gevallen, als ze betrekking hebben op de culturen van groepen mensen, over het veronderstelde religieus fundamentalisme of traditionalisme. Die grappen hebben ook een corrigerend en controlerend karakter: ze disciplineren betrokkenen tot het gewenste gedrag.

Stereotype opvattingen over de veronderstelde tegenstrijdige loyaliteiten van etnische minderheidsgroepen op grond van cultuur, religie en etniciteit creëren het beeld dat ze vertegenwoordigers en verlengstukken zijn van hun gemeenschappen. Wanneer politiemedewerkers van etnische minderheidsgroepen elkaar opzoeken of met elkaar optrekken, ontstaat het beeld dat zij zich moedwillig zouden afzonderen van de groep,

---

het veldwerk hoorde ik af en toe ook een andere afkorting, 'NATOS', die voor Noord-Afrikaanse Teringlijers Op Sportschoenen staat.

³ Met 'context' bedoel ik onder meer de intentie, de vertrouwensrelatie tussen betrokkenen, de locatie en de andere aanwezigen.

de afdeling en sterker nog, het collectief van de politie. In het volgende analyseer ik op grond van de norm van 'de solidaire politieagent' de ongelijkheden tussen politiemedewerkers van de etnische meerder- en minderheid. Dit soort interventies hebben een disciplinerend karakter en pogen *outsiders* te normeren tot het gewenste gedrag. Dit vormt een onderdeel van de politieke surveillance van ras en etniciteit.

Ik zat een keer samen met een Marokkaanse collega te eten in de kantine. Toen kwam een Nederlandse inspecteur die ik goed kende voorbijlopen. Die zei: 'He jongens, hoe gaat het? Oh, ik zie dat jullie bij elkaar zitten.' Hij maakte toen zo'n verbaasd gezicht. Ik keek hem even aan en zei toen op een bijdehante manier: 'Ja, net zoals daar twee wijkteamchefs zitten, daar twee jonge studenten, daar een aantal oudere collega's, en daar zitten een paar vrouwen.'

De observatie van de Marokkaans-Nederlandse politiemedewerker verheldert de impliciete assumpties binnen de interactie. Door 'eticiteit', dat wil zeggen, de etnische achtergrond van uitsluitend etnische minderheden, negatief te actualiseren in alledaagse ontmoetingen, blijft de dominante witte categorie een ongeschonden geheel. De actualisatie van etniciteit is geen onschuldig proces; *latente* raciale en etnische verschillen tussen directe collega's van etnische minderheidsgroepen worden tot schijnbaar *relevante* verschillen getransformeerd. Politieagenten uit etnische minderheidsgroepen worden vervolgens, vanwege een verondersteld onvolledige culturele socialisatie, tot de professie gedresseerd. De politieke surveillance (*policing*) van ras en etniciteit stabiliseert eveneens de vermeende neutraliteit en objectiviteit van de witte meerderheid, waardoor deze groep het gewenste en ideale referentiepunt blijft. Het beeld is ook dat agenten met een migrantenachtergrond in een loyaliteitsconflict komen wanneer ze moeten optreden naar hun 'eigen' groepen. Daarentegen wordt in de informele politiecultuur niet getwijfeld aan de neutraliteit en loyaliteit van witte agenten in het optreden naar witte burgers. In deze processen schuilen alledaagse, structurele ongelijkheden en een zogeheten 'wit privilege'.

5. Migranten zijn boe(mannen)

Het groeiende stedelijk ressentiment tegen gemarginaliseerde – en vaak etnische – groepen in specifieke ruimten in de stad, de productie van de etnische criminele Ander, de connectie tussen criminaliteit en cultuur, de druk op de politie om te presteren, de verruiming van bevoegdheden en de verschuiving naar preventieve politieactiviteiten vormen de institutionele en organisatorische context van de alledaagse denkbeelden van straatagenten. De invulling van de definitiemacht van agenten is deels voorgestructureerd en heeft een gemeenschappelijk karakter. Om deze reden, en in strijd met de goedbedoelde doelen van het diversiteitsdiscours, selecteren ook agenten uit etnische minderheidsgroepen op 'raciale' en 'etnische' kenmerken tijdens alledaags politiewerk. Bijgevolg sluit het streven naar een divers personeelsbestand de praktijk van *racial profiling* niet uit. Mede om deze reden is de focus op de individuele 'vooroordelen' van politieagenten gemankeerd. Politieagenten worden ingelijfd in de politiecultuur en tegen de achtergrond van de huidige politieke, maatschappelijke, juridische en economische context, is het resultaat van deze professionele socialisatie alledaags racisme. Dit racisme is niet perse bewust en intentioneel en vindt plaats ondanks de goede bedoelingen van individuele agenten. Hiermee verschuif ik de focus van een geïndividualiseerde

rotte-appeltheorie naar een structurele benadering van politiediscriminatie (zie ook Mutsaers, 2014).

In het Nederlandse veiligheidsvertoog is een zichtbare samensmelting ontstaan tussen immigratie, integratie, criminaliteit en onveiligheid (Van der Woude & Van der Leun, 2013; Downes & Van Swaanenburg, 2007). In dit discours wordt de mannelijke migrant geconstrueerd als een reële bedreiging voor de Nederlandse cultuur, cohesie, orde en veiligheid (Schinkel, 2007) en illustrerend is de voortdurende problematisering van de oververtegenwoordiging van Marokkaans- en Antilliaans-Nederlandse jongeren in specifieke vormen van de zichtbare criminaliteit (Van der Woude & Van der Leun, 2013). Discursief worden deze categorieën van burgers ‘buiten’ de samenleving geplaatst en getypeerd als onaangepaste subjecten met een gebrekkige integratie (Schinkel, 2008). Door zondebokken te creëren van hyperzichtbare burgers op grond van biologische en etnische verschillen, en ferme taal te bezigen, komen journalisten, wetenschappers en politici discursief tegemoet aan de harder klinkende maatschappelijke wens van repressie en controle (Boutellier, 2002; Weber & Bowling, 2008). Het vertoog over criminelen bestendigt zodanig grenzen van ‘wij’ en ‘zij’, waarbij de hyperzichtbare Ander wordt afgeschilderd als niet behorend tot de ordelijke en nette morele gemeenschap (Douglas, 2002). De functie van dit construct is dat de samenleving zich zuivert van vreemde en negatieve elementen en daarmee zijn morele superioriteit herbevestigd.

De constructie van een Ander in veiligheidsvertogen is niet nieuw (Weber & Bowling 2008). Toch wordt in het eerste decennium van de 21e eeuw zichtbaar dat verschillen in ras en etniciteit belangrijk zijn geworden in vertogen van *andersheit*, in aanvulling op klasse en armoede die dominante differentiaties waren in de 19e en 20e eeuw, zoals bij armen, bedelaars en daklozen. Het discours van differentie in de twintigste eeuw is vooral, maar niet uitsluitend, gebaseerd op culturalisme (Weber & Bowling, 2008; Schinkel, 2007). Uiterlijke verschillen functioneren als markers om etnische minderheden, die hun lichamen op een onjuiste wijze cultiveren, zichtbaar te maken.

In dit kader is ook het begrip stedelijk revanchisme (urban revanchisme) van Smith (1996) van belang. Hij beschrijft het gevoel waarbij ruimten in de stad worden gekaapt door gemarginaliseerde groepen en de staat de controle en autoriteit in bepaalde wijken heeft verloren. In het revanchistische vertoog wordt de onderklasse, die in Nederland samenhangt met etniciteit, geïdentificeerd als een negatieve oorzaak van kwesties van sociale cohesie, leefbaarheid en orde (Uitermark, 2003; Uitermark, Duyvendak, & Kleinhans, 2007; Schinkel & Van den Berg, 2011). Door de toezicht en controle te intensifiëren in bepaalde buurten van de stad en de begrensde politiecapaciteit te richten op ‘verdachte’ groepen, is het impliciete doel om deze populaties te weerhouden van deviante gedragingen.

Een belangrijke overeenkomst tussen het integratievertoog en de axioma's van de risicosamenleving is de problematisering van (sub)populaties. Zo wordt in het integratievertoog niet het specifieke gedrag van individuen, maar vooral de cultuur van migrantenpopulaties geproblematiseerd. In de risicosamenleving ligt de focus op het controleren van hypothetisch gevaarlijke populaties, in tegenstelling tot concrete individuele normovertreders. Deze cruciale connectie tussen deze twee vertogen – met een verschuiving van het individu naar populaties – geeft inzicht in de besmetting en stigmatisering van etnische ‘gemeenschappen’. Bijgevolg is een individu dat de zichtbare

lichamelijke en culturele stigma's deelt van de geproblematiseerde populatie, zoals huidskleur en klederdracht, a priori verdacht en risicovol. Concrete wederrechtelijke gedragingen zijn niet noodzakelijk voor deze differentiatie en normering. Er is, zoals Von Hirsch en Shearing (2000, 90) omschrijven, doorgaans een *absence of wrongfulness*. Oftewel, *standing while Moroccan*.

6. Conclusie

De politieorganisatie speelt een wezenlijke rol in het handhaven van de culturele iconografie van de nationale gemeenschap. Op microniveau surveilleren politieagenten de normen die samenhangen met de 'goede' burger. Dit betekent vooral dat de *outsiders* of de risicovolle groepen, die daarmee de antoniemen van de 'goede' burger zijn, op zowel ruimtelijk als ook gedragsmatig niveau worden gecontroleerd en gereguleerd. Volgens Foucault (2007) is *policing* – of de politiepraktijk – nauw verwant aan de controle, disciplineren en regulering van het stadsverkeer tussen mensen, mobiliteit en communicatie, maar zijn interpretatie beperkt zich tot vraagstukken van bestuurlijkheid in het algemeen en de handhaving van de orde. Mijn argument is dat de politiepraktijk ook in het cultureel-normatieve stadsverkeer tussen burgers morele richtlijnen afdwingt en beelden van de natie overbrengt. Bijgevolg stabiliseren politieagenten de normen, waarden en tradities in de Nederlandse samenleving en produceren ze beelden van een quasi-homogene nationale en culturele gemeenschap. Het surveilleren, handhaven en controleren van de algemene orde is onlosmakelijk verbonden met de reproductie van de bestaande, cultureel-normatieve morele orde.

Van oudsher richt het gezag van politieorganisaties zich op de lagere klassen – ook wel *the dangerous classes* genoemd (Brogden, 1982, 190-191) – om zo de middenklasse en de hogere klasse te beschermen. In aanvulling focust de basispolitiezorg zich op de zichtbare criminaliteit. Dit resulteert in het beheersen, beteugelen, controleren, corrigeren en bewaken van de gemarginaliseerde en minder machtige groepen in de samenleving (Easton et al., 2009). De politiecontroles hebben een strafrechtelijk en preventief doel, maar een neveneffect van proactief politiewerk is dat bepaalde gebieden in de stad relatief ontoegankelijk worden voor niet-residentiële burgers. In bepaalde ruimten is de visuele aanwezigheid van risicovolle lichamen op zichzelf een schending van het gewenste en het normale. Categorieën van risicovolle burgers verworden hierdoor legitieme doelen voor uitsluiting in een nieuwe cultureel-normatieve orde waarbinnen de politieorganisatie een aanzienlijke rol speelt. Alles overziend reproduceert de politieorganisatie de sociaal-culturele orde en vervullen ze een symbolische rol als grensbewaker in de neoliberale en geracialiseerde productie van meer geprivilegieerde en 'witte' ruimten in de stad. Dit proces komt samen in de politieke surveillance van ras en etniciteit.

Een subcultuur van agenten heeft ook het beeld dat ze etnische minderheden binnen de organisatie, maar ook in de samenleving, met een inadequate culturele socialisatie, tot de nationale gemeenschap en professie behoren te disciplineren. De 'goede' burger behoort te participeren in de Nederlandse samenleving, is eenzijdig loyaal aan de ontvangende samenleving en assimileert zich in de 'dominante cultuur' (Schinkel, 2008). Ook taalvaardigheid is een belangrijke norm (Gowricharn, 2002). Voor politie-medewerkers met een niet-Nederlandse herkomst geldt dat ze worden gewantwoord vanwege de veronderstelde onverenigbaarheid van hun culturele, religieuze en etnische

loyaliteiten enerzijds en de eis van een exclusieve en ongedeelde loyaliteit aan de politie anderzijds (Çankaya, 2011).

Het symbolisch potentieel van de politieorganisatie heeft belangrijke gevolgen op de socio-ruimtelijke identiteitsprocessen in de samenleving (Loader & Mulcahy, 2003), zoals kwesties van burgerschap, verbondenheid en loyaliteit met de Nederlandse samenleving. Deze gevolgtrekkingen morrelen aan de veronderstelde neutraliteit van onze instituties en onderstrepen dat principes van non-discriminatie, gelijkwaardigheid, vrijheid en toegankelijkheid in moderne samenlevingen onder druk zijn komen te staan. De vrijheid van leefcultuur, die door de grondwet wordt gegarandeerd, rijmt bijvoorbeeld niet met de disciplinerende ambities van politieagenten. De definities van straatagenten gaan niet noodzakelijkerwijs over een vijandigheid richting bepaalde sociale of etnische groepen. Dit neemt niet weg dat de labels leiden tot een hiërarchie van positief gewaardeerde en negatief gewaardeerde groepen burgers. Wat neutraal en normaal is, hoort tenslotte bij de dominante groepen in de samenleving. Omdat agenten de sociale stereotypen uit de bredere samenleving hanteren, waarin bepaalde machtsverhoudingen zitten vervat, stabiliseren zij als gevolg de ongelijke machtsverhoudingen tussen sociale categorieën. De selectiecriteria van agenten zijn dan ook niet uitsluitend het product van de politiecontext of individuele agenten, maar van brede sociaalmaatschappelijke processen. Het gaat niet alleen om de politietoek: de handhaving van de openbare orde gaat ook over het in stand houden van de grenzen tussen positief gewaardeerde 'normale' burgers en de groepen die 'er niet bij horen'. De politieorganisatie speelt een structurele rol in de racialisering van risicovolle burgers die niet bij het gedroomde Nederland en bij de gedroomde politieorganisatie mogen horen.

Bibliografie

- AALBERTS, M.M.J. & KAMMINGA, E.M. (1983). *Politie en allochtonen*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- AMNESTY INTERNATIONAL (2013). *Proactief politieoptreden vormt risico voor mensenrechten: etnisch profileren onderkennen en aanpakken*. Amsterdam: Amnesty International.
- BADER, V.M. & BENSCHOP, A. (1988). *Ongelijkheden*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- BAYLEY, D.H. & MENDELSON, H. (1969). *Minorities and the Police*. New York: The Free Press.
- BECK, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- BEEREPOOT, A. & VAN SOOMEREN, P. (2004) Tegenhouden als nieuw paradigma voor de politie? Amsterdam: DSP-groep. Onderzoeksrapport.
- BOURDIEU, P. (1990). *In other words. Essays toward a reflexive sociology*. Oxford: Polity Press.
- BOUTELLIER, H. (2002). *De veiligheidsutopie: Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgeverij.
- BOVENKERK, F. (2009). *Wie is de terrorist? Zin en onzin van ethnic profiling*. Utrecht: Forum.
- BOVENKERK, F. (2011). *Een gevoel van dreiging: criminologische opstellen*. Amsterdam: Uitgeverij Augustus.
- BOVENKERK, F. (2014). *Marokkaan in Europa, crimineel in Nederland*. Den Haag: Boom.

- BOWLING, B. & WEBER, L. (2011). Stop and search in global context: an overview. *Policing & Society*, 21(4), 480-488.
- BRINK, G. VAN DEN (2001). *Geweld als uitdaging. De betekenis van agressief gedrag bij jongeren*. Utrecht: NIZW.
- BROEKHUIZEN, J., RAVEN, J. & DRIESSEN, F. (2007). *Politie en expertise van allochtone politiemedewerker. Op weg naar een volwaardige plaats*. Apeldoorn: Politie & Wetenschap.
- BROGDEN, M.E. (1982). *The Police: Autonomy and Consent*. London: Academic Press.
- BURR, V. (1995). *An introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- ÇANKAYA, S. (2008). *Welkom in Politië*. Amsterdam: Elco Drukkerij.
- ÇANKAYA, S. (2011). *Buiten veiliger dan binnen: in- en uitsluiting van etnische minderheden binnen de politieorganisatie*. Delft: Academische Uitgeverij Eburon.
- ÇANKAYA, S. (2012). *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie: het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma.
- ÇANKAYA, S. (2015). De ruimtelijke regulering van risicovolle burgers tijdens proactief politiewerk. In M. DAVIDOVIC & A. TERLOUW (red.), *Diversiteit en Discriminatie: Onderzoek naar processen van in- en uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 103-121.
- CHAN, J.B.L. (1997). *Changing Police Culture: Policing in a multicultural society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRESWELL, J. (2006). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing among Five Approaches*. London/New York: Sage Publications.
- DEUTSCHER, I. (1973). *What we say/what we do: Sentiments & acts*. IL: Scott, Foresman & Co.
- DOUGLAS, M. (2001[1966]). *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*. London: Routledge.
- DOWNES, D. & VAN SWAANINGEN, R. (2007). The road to dystopia: Changes in the penal climate in the Netherlands. In M. TONRY & C. BIJLEVELD (eds.), *Crime and Justice in the Netherlands*. Chicago: Chicago University Press, 31-72.
- EASTON, M., PONSAERS, P., DEMARÉE, C., VANDEVOORDE, N., ENHUS, E., ELFFERS, H., HUTSEBAUT, F. & L. GUNTHER MOOR (2009). *Multiple Community Policing: Hoezo?* Gent: Academie Press.
- ERICSON, R.V. (1982). *Reproducing Order*. Toronto: University of Toronto Press.
- FASSIN, D. (2013). *Enforcing Order. An Ethnography of Urban Policing*. Polity Press.
- FEELEY, M.M & SIMON, J. (1994). Actuarial Justice: The Emerging New Criminal Law. In D. NELKEN (ed.), *The Futures of Criminology*. London: Sage, 173-201.
- FEEST, J. & BLANKENBURG, R. (1972). *Die definitionsmacht der Polizei*. Bertelsmann Universitäts Verlag.
- FOUCAULT, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the College de France*. In M. SENELLART & A. DAVIDSON (eds.). New York: Palgrave Macmillan.
- GARLAND, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago, IL: Chicago University Press.

- GARFINKEL, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- GERGEN, K.J. (1999). *An Invitation to Social Construction*. London: Sage Publications.
- GOFFMAN, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. London: Penguin Books.
- GOFFMAN, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of a spoiled identity*. New York: Simon & Schuster.
- GOWRICHARN, R. (2002). Integration and Social Cohesion. The case of The Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(2), 259-273.
- GOWRICHARN, R.S. & ÇANKAYA, S. (2014) (komend). *Policing the Nation: Assimilation and street-level bureaucracies in professional life*.
- HART-KEMPER, R. & NAS, J. (1998) *Exit. Een Onderzoek naar de Vertrekredenen van expolitiemedewerkers van het Regiokorps Amsterdam-Amstelland*. Amsterdam (Projectbureau Diversiteit en Emancipatie).
- HOLDAWAY, S. (1997). Constructing and sustaining 'race' within the police workforce. *British Journal of Sociology*, 48(1), 18-34.
- HORN, J. (1993). Probleemgerichte aanpak van onveiligheid: knelpunten en oplossingen. *Justitiële Verkenningen*, 19(5), 24-50.
- JOHNSTON, T. & SHEARING, C. (2003). *Governing security: Explorations in policing and justice*. London: Routledge.
- KAMBOURELI, S. (2008). The Politics of the Beyond: 43 Theses on Autoethnography and Complicity. In E. TY & C. VERDUYN (eds.), *Asian Canadian Writing: Beyond Autoethnography*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press, 31-54.
- KLEIJER-KOOL, L. (2013). *Multicultureel politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma.
- LEUN, J. VAN DER & WOUDE, M. VAN DER (2011). Ethnic profiling in the Netherlands? A reflection on expanding preventive powers, ethnic profiling and a changing social and political context. *Policing and Society*, 21(4), 444-455.
- LEUN, J. VAN DER, WOUDE, M. VAN DER, VIJVERBERG, R., VRIJHOEF, R. & LEUPEN, A. (2014). *Etnisch Profileren in Den Haag? Een verkennend onderzoek naar beslissingen en opvattingen op straat*. Den Haag: Boom Lemma.
- LIPSKY, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage.
- LOADER, I. & MULCAHY, A. (2003). *Policing and the condition of England: memory, politics and culture*. Oxford: Oxford University Press.
- LOADER, I. & WALKER, N. (2001). Policing as a public good: Reconstituting the connections between policing and the state. *Theoretical Criminology*, 5(1), 9-35.
- NAEYÉ, J. (red.) (2006). *Hard én Zacht*. Amsterdam: Centrum voor Politie- en veiligheidswetenschappen.
- MAANEN, J. VAN (1978). The Asshole. In P. MANNING & J. VAN MAANEN, *Policing: A view from the street*. New York: Random House, 302-328.
- MACINNES, C. (1969). *The London Novels*. New York: Farrar, Straus en Giroux.

- MANNING, P.K. (1977). *Police Work: The Social Organization of Policing*. Cambridge: MIT Press.
- MUTSAERS, P. (2013). Ethnic profiling from an anthropological perspective: Policing internal borders in the Netherlands. *Tilburg Papers in Culture Studies*, 88, 1-17. Tilburg: Tilburg University.
- MUTSAERS, P. (2014). An Ethnographic Study of the Policing of Internal Borders in the Netherlands: Synergies Between Criminology and Anthropology. *British Journal of Criminology*, (54), 831-848.
- MYTHEN, G. & WALKLATE, S. (2006). Criminology and Terrorism Which Thesis? Risk Society or Governmentality? *British Journal of Criminology*, 46(3), 379-398.
- PERLMUTTER, D.D. (2000) *Policing the media: Street cops and public perceptions of law enforcement*. London: Sage Publications.
- PRINS, B. (2004). *Voorbij de onschuld: Het debat over integratie in Nederland*. Amsterdam: Van Gennep.
- PROJECTGROEP OPSPORING (2003). *Tegenhouden troef. Een nadere verkenning van tegenhouden als alternatieve strategie van misdaadbestrijding*. Amsterdam.
- PUNCH, M. (1979). *Policing the inner city: a study of Amsterdam's Warmoesstraat*. London: Macmillan Press.
- REUSS-IANNI, E. (1983). *Two Cultures of Policing: Street cops and management cops*. London: Transaction Books.
- RUIJTER, A. DE, N. LE GRAND, M. JAHFEL & Y. ÜSTÜNER (1998). *Pluriform in uniform: Diversiteit bij de Politie Amsterdam-Amstelland, een overzicht van 1987-1998*. Leiden: Stichting IVIO.
- RUBINSTEIN, J. (1973). *City Police*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- SACK, E.J. (1991). Police approaches and inquiries on the streets of New York: The Aftermath of People vs. De Bour. *New York University Law Review*, 66(2), 512-562.
- SACKS, H. (1978). Notes on Police Assessment of Moral Character. In J. Maanen & P.K. Manning (eds.), *Policing: A View from the Street*. New York: Random House.
- SCHEEPERS, P. & TE GROTENHUIS, M. (2000). Tanend gezag van autoriteiten in een individualiserende samenleving. In L.G. MOOR & C.D. VAN DER VIJVER (red.), *Het gezag van de politie* Dordrecht: SMVP, 27-46.
- SCHINKEL, W. (2007). *Denken in een tijd van sociale hypochondrie. Aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij*. Kampen: Klement.
- SCHINKEL, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Klement.
- SCHINKEL, W. (2009). De nieuwe preventie: Actuariële archiefsystemen en de nieuwe technologie van de veiligheid. *Krisis*, (2), 1-21.
- SCHINKEL, W. & VAN DEN BERG, M. (2011). City of exception: The Dutch revanchist city and the urban homo sacer. *Antipode*, 43(5), 1911-1938.
- SCHUILENBURG, M. (2012). *Orde in veiligheid. Een dynamisch perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- SMITH, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. New York: Routledge.
- SPRADLEY, J. (1979). *The Ethnographic Interview*. New York: Holt Rinehart Winston.
- SVENSSON, J., SOLLE, H. & SAHARSO, S. (2011). *Proactief handhaven en gelijk behandelen*. Apeldoorn: Reed.
- TANKEREN, M.H.M. VAN (2007). *Het preventieve integriteitsbeleid van de politie Amsterdam-Amstelland. Onderzoek naar werking en effectiviteit*. Onderzoeksrapport. Amsterdam: Politie Amsterdam-Amstelland/Vrije Universiteit.
- TERPSTRA, J.B. (2002). *Sturing van politie en politiewerk*. Enschede: IPIT.
- TOPS, P. (2007). *Regimeverandering in Rotterdam*. Amsterdam: Atlas.
- TORRE, E.J. VAN DER & FERWERDA, H.B. (2005). *Preventief fouilleren, een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten*. Zeist: Kerckebosch.
- UITERMARK, J. (2003). Beheersing door verweving. De sociale controle van Europese achterstandswijken. *Ruimte & Planning*, 23(3), 177-196.
- UITERMARK, J., DUUVENDAK, J.W. & KLEINHANS, R. (2007). Gentrification as a governmental strategy: social control and social cohesion in Hoogvliet, Rotterdam. *Environment and Planning*, 39(1), 125-141.
- VON HIRSCH, A. & SHEARING, C. (2000). Exclusion from Public Space. In A. Von Hirsch (ed.), *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*. Oxford: Hart Publishing.
- WEBER, L. & BOWLING, B. (2008). Valiant beggars and global vagabonds Select, eject, immobilize. *Theoretical criminology*, 12(3), 355-375.
- WESTER, F. & PETERS, V. (2004). *Kwalitatieve analyse. Uitgangspunten en procedures*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- WINCH, P. (1958). *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*. London: Routledge & Kegan Paul.
- WOUDE, M.A.H. VAN DER & LEUN, J.P. VAN DER (2013). De Nederlandse veiligheidscultuur als katalysator voor etnisch profileren? *Tijdschrift over Cultuur&Criminaliteit*, (3)2, 123-136.
- YOUNG, M. (1991). *An Inside Job: Policing and Police Culture in Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- ZEDNER, L. (2007). Pre-crime & post-criminology? *Theoretical Criminology*, 11(2), 261-281.